

Capitolul 4 – ASPECTE MANAGERIALE ALE ÎMBUNĂTĂȚIREA BUNĂSTĂRII PERSOANELOR VÂRSTNICE PRIN DIMINUAREA EXCLUZIUNII SOCIALE

Chapter 4 – MANAGERIAL ASPECTS OF IMPROVING THE WELL-BEING OF ELDERLY PERSONS BY REDUCING SOCIAL EXCLUSION

Ecaterina HEGHEA¹

Iulia GARABAJII²

Abstract

În contextul îmbătrânirii populației și al provocărilor asociate cu excluziunea socială a persoanelor vârstnice, este esențial să se adopte modele manageriale inovative care să contribuie la îmbunătățirea bunăstării acestui segment vulnerabil al societății. Acest articol explorează soluții manageriale orientate spre diminuarea excluziunii sociale și promovarea incluziunii active a vârstnicilor, având ca scop final creșterea bunăstării acestora. Autorii propun propriul model de realizare a managementului de politici publice privind diminuarea excluziunii sociale a persoanelor vârstnice, precum și algoritmul unei monitorizări eficiente a excluziunii sociale, insistând asupra implicării active a autorităților publice, cât și colaborarea acestora cu organizațiile specializate, comerciale și necomerciale.

In the context of the aging of the population and the challenges associated with the social exclusion of the elderly, it is essential to adopt innovative managerial models that contribute to improving the well-being of this vulnerable segment of society. This article explores managerial solutions aimed at reducing social exclusion and promoting the active inclusion of the elderly, with the ultimate goal of increasing their well-being. The authors propose their own model for the management of public policies regarding the reduction of social exclusion of the elderly, as well as the algorithm for effective monitoring of social exclusion, insisting on the active involvement of public authorities, as well as their collaboration with specialized, commercial and non-commercial organizations.

Keywords: welfare, social exclusion, elderly people, management of public policies

JEL: I31, I38, D63, L38, M12

Introducere

În ultimele decenii, Republica Moldova se confruntă cu probleme deosebit de acute, care sunt rezultatul schimbărilor demografice și sociale negative. Una dintre aceste probleme este excluziunea socială a persoanelor vârstnice, care este intensificată de îmbătrânirea populației Republicii Moldova. În Republica Moldova, coeficientul de îmbătrânire a populației este într-o creștere permanentă, fiind la un nivel înalt de îmbătrânire demografică (constituind 23,8% la începutul anului 2023).

Potrivit prognozelor Centrului de Cercetări Demografice al Institutului Național de Cercetări Economice [Gagauz et al., 2021, pp. 125-133] populația Republicii Moldova se va micșora către anul 2040 până la 1754,6 mii pers. Schimbările în structura populației vor avea consecințe economice și sociale importante: astfel, populația de 65 de ani și peste va crește de la 14,2% până la 24,4%, în timp ce ponderea populației tinere în vârstă de 0-19 ani va scădea de la 23,9%, în 2019, până la 17,6% – în anul 2040. Mai mult, în următoarele decenii, îmbătrânirea populației va lua amploare, ponderea populației de 60 de ani și peste va crește de la 21,3% până la 32,3%. Ponderea persoanelor în vârstă de 70 de ani și peste, în totalul populației, se va dubla și va ajunge la 17,2%. Totodată, în condițiile reducerii continue a numărului populației se prognozează „că,

¹ Doctor, cercetător științific, Institutul Național de Cercetări Economice, Academia de Studii Economice din Moldova, Republica Moldova, ecaterinaheghea@gmail.com

² Cercetător științific stagiar, Institutul Național de Cercetări Economice, Academia de Studii Economice din Moldova, Republica Moldova, iuliagarabajii@gmail.com

urmare a migrației externe și a sporului natural negativ, către anul 2030 ponderea populației de 60 ani și peste va constitui circa 28%, iar în anul 2040 peste 31%. Se prognozează și dublarea ponderii persoanelor de 70 de ani (de la 8% până la 17,2%)” [Buciuceanu-Vrabie, 2021, p. 6].

Îmbătrânirea populației este o provocare majoră pentru viitorul Republicii Moldova, întrucât crește povara economică asupra populației de vârstă aptă de muncă, de aceea, problema diminuării excluziunii persoanelor vârstnice în activitatea economică, creșterea nivelului de ocupare a persoanelor vârstnice și sporirea accesului pe piața muncii pentru aceste persoane, creșterea nivelului de bunăstare a lor este una majoră și necesită o abordare economică și managerială multidimensională.

Revizuirea literaturii și obiectivul lucrării

Excluziunea socială ca obiect al cercetării științifice și obiect de influență managerială are multe aspecte care afectează diverse laturi ale vieții, inclusiv aspecte economice și sociale. Prin urmare, pe lângă studierea literaturii consacrate direct excluziunii sociale, ar trebui să se apeleze nu numai la lucrările științifice care studiază acest fenomen, ci și la o gamă mai largă de lucrări științifice. Astăzi, problema excluziunii este discutată foarte activ în domeniul științelor economice, sociologice, psihologice, manageriale.

De excluziunea socială, drept fenomen complex în care se combină acțiunile mai multor factori se preocupau Power A., Borodkin F., Demyanov A., Tihonova N., Abrahamson P.

Cercetătorii români Ghența M. și Bobarnat E.S. studiază determinanți ai excluziunii sociale în rândul persoanelor vârstnice. Cercetătorul Stoiciu V. cercetează „Sărăcie și excluziune socială a vârstnicilor ocupați pe piața muncii”. După părerea lui L. Simion, „la baza excluziunii sociale a vârstnicilor sunt sărăcia și singurătatea, aflate într-o relație strânsă și care s-au amplificat în ultimii ani” [Simion, 2022].

Dintre cercetătorii naționali putem menționa Vremiș M., Craievschi-Toartă V., Rojco A., Cheianu-Andrei D., cu lucrarea „Abordări ale excluziunii sociale în Republica Moldova. Aspecte metodologice și analitice”, unde persoanele vârstnice sunt considerate ca fiind unul dintre principalele grupuri vulnerabile la excluziune socială din cauza particularităților de vârstă ale acestora. Egalitatea de șanse și excluziunea socială a persoanelor vârstnice sunt tratate de Salcuțan L. Aspectul excluderii sociale „ca factor de risc al sărăciei în Republica Moldova” este studiat de către Livițchi O. Situația persoanelor vârstnice pe piața muncii este cercetată de către Bîrcă A.

Impactul tendințelor evoluțiilor demografice asupra pieței muncii din Republica Moldova, precum și abordarea demografică asupra sustenabilității sistemului de pensionare se regăsește în lucrările lui Vaculovschi D.

Mai puțin a fost studiat aspectul managerial al problemei diminuării excluziunii sociale. Astfel *obiectivul* principal al lucrării constă în propunerea unui modelul inovativ de realizare a managementului de politici publice privind diminuarea excluziunii sociale a persoanelor vârstnice care poate contribui la îmbunătățirea bunăstării persoanelor vârstnice prin diminuarea excluziunii sociale.

Aspectele manageriale de îmbunătățire a bunăstării persoanelor vârstnice

Situația social-economică a persoanelor vârstnice din Republica Moldova este scăzută, întrucât odată cu pensionarea situația acestora se înrăutățește, unica sursă financiară fiind pensia, cuantumul căreia este mic și nu acoperă nevoile necesare pentru un trai decent; se reduce setul de resurse și oportunități de realizare a nevoilor și intereselor acestei categorii de cetățeni; accesul la

serviciile sociale și medicale este limitat. Particularitățile statutului social al persoanelor vârstnice constau în aceea că populația vârstnică modernă care este capabilă și are dorința să se integreze pe deplin în societate (de a continua activitatea de muncă, de a participa în activități sociale etc.), deseori nu are condiții și oportunități de a se realiza datorită unor restricții în cadrul legislativ al Republicii Moldova și a opiniei publice asupra statutului de persoană vârstnică. Reieșind din cele menționate, problema persoanelor vârstnice de a fi în situația de risc social devine un aspect important în dezvoltarea strategiilor manageriale de diminuare a excluziunii sociale a acestora.

În opinia noastră, creșterea bunăstării persoanelor vârstnice prin diminuarea excluziunii sociale acestora este posibilă doar prin combinarea eforturilor persoanelor vârstnice, ale societății și autorităților publice.

Impactul managerial asupra excluziunii sociale ar trebui să fie construit conform modelului elaborat și reflectat în Figura 1:

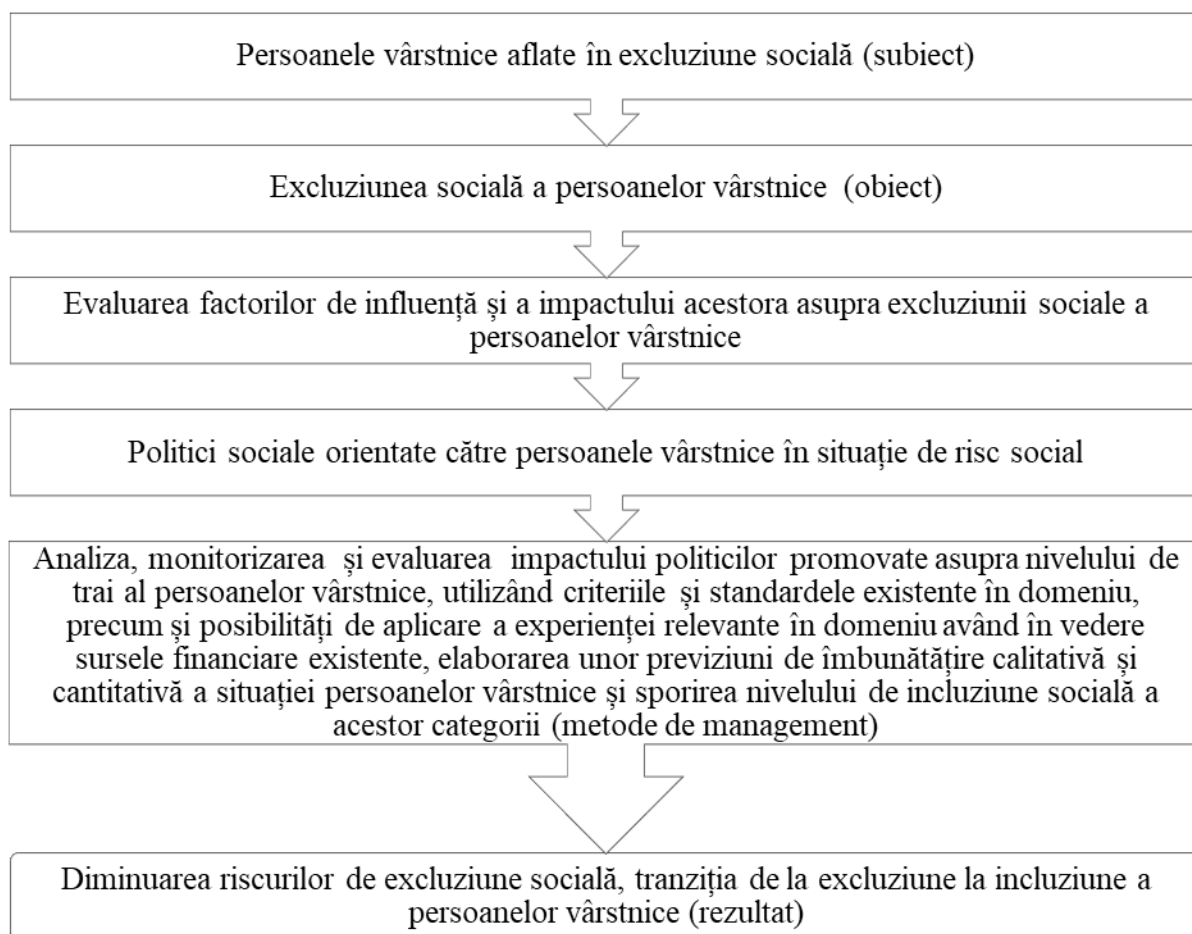

Fig. 1 – Modelul realizării managementului de politici publice privind diminuarea excluziunii sociale a persoanelor vârstnice

Sursa: Elaborată de către Heghea E.

La elaborarea unei strategii de management, în opinia noastră, există două opțiuni de acțiune:

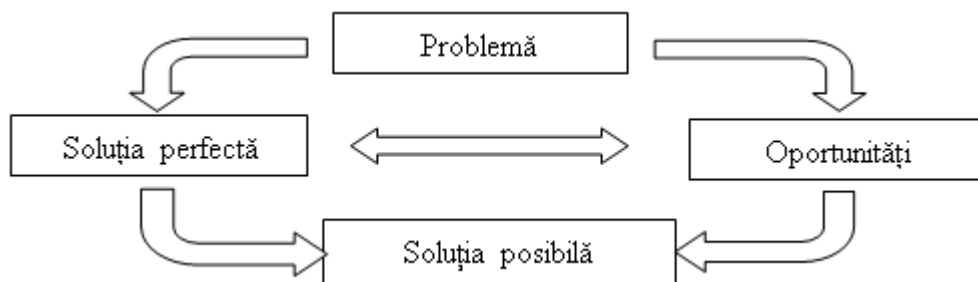

Fig. 2 – Schema de rezolvare optimală a problemelor de excluziune socială prin metode de management

Sursa: Elaborată de către Heghea E.

Descrierea problemei, descrierea situației dorite la care ar trebui să ducă politica managerială (soluția ideală de soluționare a problemelor existente), precum și forțele și mijloacele disponibile care permit sau nu de a obține o soluție perfectă. Dacă soluția perfectă a politicii manageriale nu are joncțiune cu oportunități, atunci, reieșind din oportunitățile disponibile, este necesar de a dezvolta un scop final, către care trebuie să conducă politica managerială, cât mai aproape de soluția ideală.

A doua opțiune nu implică luarea în considerare a unei soluții perfecte și reiese doar din oportunitățile existente.

Fig. 3 – Schema de rezolvare neoptimală a problemelor de excluziune socială prin metode de management

Sursa: Elaborată de către Heghea E.

Avantajul primei opțiuni este că permite de a privi situația mai larg și de a vedea mult mai multe oportunități și opțiuni decât cea de-a doua. Eficacitatea activității manageriale depinde de înțelegerea rezultatului specific la care ar trebui să ajungă politica managerială în curs. În viața lor cotidiană, persoanele vârstnice intră în contact cu diverse organizații care au origini și scopuri diferite. Fiecare dintre organizațiile cu care se confruntă persoanele vârstnice poate influența situația cu excluziunea socială a persoanelor vârstnice, atât pozitiv, cât și negativ.

Revenirea persoanelor vârstnice supuse excluziunii sociale la o viață normală și la o activitate socială, îmbunătățirea calității vieții lor este modalitatea de a obține schimbări pozitive în situația pensionarilor din țară spre bine.

În domeniul economic, creșterea bunăstării materiale prin sporirea cuantumului de pensie, extinderea posibilităților de participare în activitatea economică și, în rezultat, modificarea structurii cheltuielilor la satisfacerea cererii la consumul produselor alimentare calitative și conform normelor nutritive standard, bunuri și servicii necesare pentru asigurarea vieții decente a vârstnicilor.

În domeniul social, diminuarea excluziunii sociale înseamnă asigurarea accesului la serviciile medicale, educaționale și de protecție socială, integrarea în viața socială, culturală, politică a societății, creșterea rolului persoanelor vârstnice în educarea tinerei generații, precum și transmiterea cunoștințelor și experienței acumulate la locul de muncă, dezvoltarea activității voluntare în favoarea îmbunătățirii climatului social și diminuarea tensiunii sociale în diferite domenii.

În domeniul sporirii accesului la asistența medicală, este vorba de modernizarea activității spitalelor, policlinicilor și rețelei de farmacii, secțiilor geriatrice care va afecta pozitiv deservirea medicală a persoanelor vârstnice. În domeniul relațiilor interpersonale, aceasta este o îmbunătățire a climatului psihologic general.

Activitățile desfășurate în cadrul implementării modelului managerial de diminuare a excluziunii sociale a persoanelor vârstnice include analiza mecanismelor și structurilor instituționale utilizarea cărora contribuie pentru obținerea efectului dorit, inclusiv următoarele organizații:

1. Organizații/instituții de stat,
 - 1.1. Autoritățile publice centrale și locale,
 - 1.2. Instituțiile de acordare a serviciilor medicale, educaționale și sociale, de ocupare,
2. Organizațiile necomerciale,
3. Agenții economici cu diferite forme ale statutului juridic.

Ne vom opri mai detaliat asupra caracteristicilor fiecărui tip de organizații enumerate mai sus și asupra influenței acestora asupra vieții cotidiene a persoanelor vârstnice.

1. Organizațiile de stat. Organizațiile de stat includ toate structurile statului, care se ocupă cu serviciile speciale, prin acordarea serviciilor sociale, educaționale, medicale și de ocupare în câmpul muncii.

1.1. Autoritățile administrației publice (administrația centrală și locală). Funcțiile autorităților administrației publice centrale includ elaborarea, promovarea și monitorizarea politicilor sociale, programelor, acțiunilor statale la nivel național, iar a administrației locale promovarea și monitorizarea politicilor la nivel regional, elaborarea programelor și acțiunilor de semnificație importantă locală, precum și gestiunea directă în cadrul căreia „își asumă toate sarcinile și responsabilitățile privind organizarea, conducerea, administrarea și gestionarea serviciilor publice de gospodărie comunală” [Legea serviciilor publice de gospodărie comunală, Capitolul III, secțiunea A, art. 18 (1)].

O trăsătură pozitivă în activitatea autorităților administrative sunt posibilitățile și împuternicirile mari ale acestora, autoritățile administrative acționează în limitele legilor și instrucțiunilor, respectând uniformitatea în activitățile lor în măsura în care este posibil, iar având adaptabilitatea slabă la activitatea inovațională și limitarea specializării fiind dependente de sursele financiare limitate la soluționarea necesităților de îmbunătățire a nivelului de trai al persoanelor vârstnice.

Obiectivele și sarcinile autorităților publice sunt determinate de programe, strategii sau alte documente de drept la nivel național și sunt aprobate de Parlament sau Guvern în dependență de importanța securității naționale. Administrația locală gestionează unitatea administrativ-teritorială (oraș sau sat) și coordonează activitățile de acordare a serviciilor sociale, medicale, educaționale, de ocupare și gospodărie comunală. Serviciile infrastructurii sociale și locativ-comunale asigură activitatea vitală a persoanelor vârstnice.

1.2. Instituțiile de acordare a serviciilor medicale, educaționale și sociale. Funcțiile serviciilor social-medice, precum spitalele, policlinicile, farmaciile, instituțiile de servicii sociale și fondul de pensii, includ acordarea profesională a asistenței medicale și sociale persoanelor vârstnice. Serviciile medicale sunt chemate să acorde asistență medicală populației, atât în policlinici, cât și în spitale dacă este necesară spitalizarea. Serviciile medicale sunt atât generale, cât și specializate, de tip primar și spitalicesc. Din punct de vedere al profilului și semnificației sociale, serviciilor medicale li se alătură centrele de protecție socială care acordă asistență socială persoanelor vârstnice. Dezavantajele

serviciilor social-medice includ limitarea specializării, deoarece creează o perspectivă îngustă, incapacitatea de a analiza situația din diferite aspecte și nu numai din punct de vedere profesional. În plus, se creează tendința de a subestima problemele în afara intereselor profesionale. Rolul autorităților administrative în viața unui persoane vârstnice moderne nu poate fi supraestimat.

2. Organizațiile necomerciale. Organizațiile necomerciale sau non-profit includ organizații care nu au ca scop obținerea de profit și care nu distribuie profitul primit între membri, fondatori sau alte persoane, organizațiile publice non-profit nu includ partidele politice. În vederea realizării scopurilor sale statutare, organizația necomercială poate desfășura orice gen de activitate neinterzisă de lege. Organizațiile necomerciale sunt în drept să desfășoare activitate economică – inclusiv de antreprenariat social, numai în măsura în care servește la atingerea scopurilor pentru care au fost create și corespunzătoare acestor scopuri [Legea cu privire la organizațiile necomerciale, Capitolul II, art.6 (2)].

O caracteristică importantă a organizațiilor necomerciale este aceea că organizațiile nonprofit nu pot îndeplini funcțiile statului definite prin lege. Organizațiile non-profit care au fost create și funcționează pentru a proteja drepturile și interesele legitime ale persoanelor cu dizabilități și ale altor pături defavorizate ale populației, oferindu-le șanse egale cu ceilalți cetățeni, reprezintă o formă de protecție socială.

Asociațiile obștești, în conformitate cu actele lor constitutive, pot exercita controlul asupra prestării de servicii sociale cetățenilor în vârstă și persoanelor cu dizabilități. Finanțarea și sprijinul logistic al acestor proiecte și programe pot fi realizate în condițiile comenzii de stat, adică să facă parte din strategia națională de management.

Tipurile de activități ale organizațiilor necomerciale care ar fi binevenite și ar trebui încurajate de legislație sunt:

- urmărirea, monitorizarea, controlul implementării de către autoritățile publice privind asigurarea cu pensii și asistența socială a persoanelor vârstnice și persoanelor cu dizabilități care au nevoie de astfel de asistență;
- elaborarea și introducerea prin intermediul deputaților, ca inițiativă legislativă, a unui mecanism simplu de modificare a tuturor tipurilor de pensii;
- organizarea serviciilor sociale pentru persoanele vârstnice, atât cu ajutorul centrelor municipale, cât și în mod independent pe bază de caritate și prin comenzile sociale ale autorităților municipale sau prin contracte cu acestea.

Una dintre modalitățile posibile de diminuare a excluziunii sociale este organizarea de grupuri de asistență reciprocă a persoanelor vârstnice la locul de reședință.

Organizațiile necomerciale pot influența pozitiv activitățile persoanelor vârstnice: prin protejarea drepturilor persoanelor vârstnice, organizarea asistenței caritabile pensionarilor, facilitarea angajării persoanelor vârstnice, unirea pensionarilor pentru a-și apăra drepturile, organizarea asistenței sociale etc.

3. Agenții economici cu diferite forme ale statutului juridic. Organizațiile comerciale sunt create cu scopul de a obține profit. Organizațiile comerciale includ bănci, societăți comerciale, organizații care oferă servicii contra plată populației etc. Deși organizațiile comerciale sunt orientate pe obținerea de profit, ele joacă un rol foarte important în relațiile sociale moderne și uneori îndeplinesc funcții publice. De o importanță esențială este faptul că astfel de organizații nu sunt supuse autorităților administrative, nu sunt direct și nemijlocit subordonate acestora. Orientarea spre profitul propriu, chiar și în detrimentul intereselor publice, este o trăsătură negativă

a organizațiilor comerciale, deoarece activitățile organizațiilor comerciale deseori provoacă excluziunea socială. Este posibilă influențarea organizațiilor comerciale doar prin măsuri de natură indirectă – stimulente, beneficii, amenzi, penalități și restricții asupra activităților. Cu toate acestea, rolul important jucat de organizațiile comerciale în viața modernă nu permite ca acestea să fie ignorate atunci când se analizează posibilitățile de diminuare a excluziunii sociale.

Impactul managerial asupra excluziunii sociale. La implementarea politicilor manageriale rolul principal și decisiv în conturarea obiectivelor naționale și regionale revine autorităților publice, care ar trebui să asigure interacțiunea cât dintre nivelul național și local, atât și toate tipurile de organizații enumerate mai sus.

Fiecare dintre tipurile de organizații prezentate mai sus poate influența situația cu excluziunea socială a persoanelor vârstnice, atât pozitiv, cât și negativ. Fiecare tip de organizație are puncte forte și puncte slabe, așa cum este prezentat în Tabelul 1.

Tabelul 1. Aspectele pozitive și negative ale tipurilor de organizații în contextul diminuării excluziunii sociale

Tipul organizației	Aspecte pozitive	Aspecte negative
1.1. Autorități administrative – la nivel central	Mari împuterniciri și posibilități, capacitatea de a aborda o gamă largă de probleme sociale (în limită competențelor stabilite de organ mai înalt și surse financiare)	Cadrul normativ imperfect, care conține multe restricții neargumentate, ceea ce contribuie la implicații suplimentare în cazul beneficiarilor
1.2. Organizațiile specializate (servicii medicale, educaționale, servicii de protecție socială etc.)	Profesionalismul în domeniul de specializare	Birocratizarea structurii de gestiune, limitarea specializării, elementele de corupție; lipsa potențialului uman profesional
2. Organizațiile necomerciale	Formarea pe bază de voluntariat sau în dependență de scopurile fondatorului, diverse posibilități de lucru cu populația, calitatea mai bună a serviciilor acordate, posibilități tehnico-materiale mai bune	Spectrul serviciilor acordate și surselor financiare limitate, fluctuația de personal, prețurile și tarifele mai înalte la servicii
3. Organizațiile comerciale	Profesionalismul în domeniul lor de specializare, posibilități tehnico-materiale mai moderne	Prețuri și tarife înalte pentru serviciile acordate, ceea ce contribuie la reducerea beneficiarilor acestora, spectrul limitat al serviciilor propuse, limitarea specializării

Sursa: Elaborat de către Heghea E.

În gestionarea diminuării excluziunii sociale, principala acțiune și inițiativă managerială ar trebui să vină din partea autorităților administrației publice, în cooperare cu organizațiile existente. În cazul în care există toate tipurile de organizații menționate mai sus, un rol foarte important în coordonarea strategiei manageriale îl joacă problema obținerii în timp util a informațiilor de calitate.

Organizarea deservirii informaționale a influenței manageriale este una dintre cele mai dificile sarcini manageriale. În primul rând, structurile manageriale trebuie să fie conștiente de existența problemei. În al doilea rând, trebuie să aibă cunoștințe despre metodele de soluționare a acesteia. În al treilea rând, organele de conducere ar trebui să monitorizeze situația și schimbările care au loc.

În cadrul administrațiilor unităților teritorial-administrative există structurile de asistență socială care se ocupă de problemele populației aflate în situația de risc social, inclusiv de persoanele vârstnice, unde activează asistenți sociali / lucrători sociali, au fost elaborate instrucțiuni, standarde pentru acordarea serviciilor sociale, se dezvoltă sistemul de servicii sociale integrate la nivel local, însă deseori lipsesc resurse umane profesional calificate din cauza salariilor foarte mici pentru lucrători-asistenți sociali.

Pentru cea mai eficientă monitorizare a excluziunii sociale, este recomandabil de a acționa conform următorului algoritm:

1. Identificarea situației actuale a excluziunii sociale.
2. Comparația cu situația perfectă – în cazul dat absența excluziunii sociale.
3. Identificarea obstacolelor în calea atingerii situației ideale.
4. Elaborarea măsurilor manageriale.

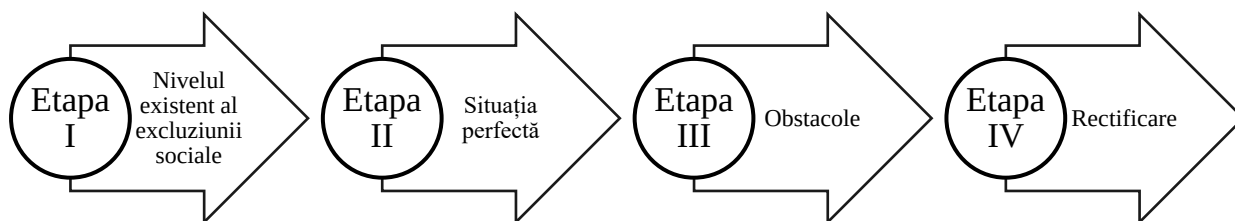

Fig. 4 – Schema diminuării excluziunii sociale

Sursa: Elaborată de către Heghea E.

În prezent, autoritățile administrative doar cu propriile forțe nu pot rezolva problema diminuării excluziunii sociale, așadar îmbunătățirea bunăstării persoanelor vârstnice ar trebui să includă interacțiunea dintre administrația publică și toate organizațiile, de toate tipurile și formele de proprietate.

Concluzii

Situația precară a persoanelor vârstnice a contribuit la necesitatea elaborării unui model de realizare a managementului de politici publice privind diminuarea excluziunii sociale a acestei categorii de populație, care prevede excluziunea socială în calitate de obiect, persoanele vârstnice aflate în situație de risc social – ca subiect, factorii de influență asupra acestora, politici sociale necesare pentru îmbunătățirea situației create, metodele de management și rezultatul așteptat (sau diminuarea riscurilor de excluziune socială a persoanelor vârstnice).

În scopul creșterii bunăstării persoanelor vârstnice, de către autori, a fost elaborat modelul-tip de realizare a managementului de politici publice privind diminuarea excluziunii sociale a persoanelor vârstnice. În vederea obținerii efectului dorit s-a propus implicarea activă a diferitor tipuri de organizații și structuri instituționale. Totuși, după părerea noastră, inițiativa managerială trebuie să fie atât din partea autorităților publice, cât și colaborarea acestora cu organizațiile specializate, comerciale și cele necomerciale.

Notă: *Articolul a fost elaborat în cadrul Subprogramului 030101 „Fortificarea rezilienței, competitivității și durabilității economiei Republicii Moldova în contextul procesului de aderare la Uniunea Europeană”, finanțare instituțională.*

Bibliografie

1. Buciuceanu-Vrabie, M. (2021), *Indicele îmbătrânirii active în Republica Moldova*, Ministerul Muncii și Protecției Sociale al Republicii Moldova, Centrul Cercetări Demografice. Chișinău: INCE, 22 p. ISBN 978-9975-3486-2-1 (PDF). Disponibil: https://moldova.unfpa.org/sites/default/files/pub-pdf/indicele_de_imbatranire_activa_0.pdf
2. Edwards, M. (1998), „International Development NGOs: agents of foreign aid or vehicles for international cooperation”. *Nonprofit and Voluntary Sector Quarterly* 27(4): 415–436. London, Disponibil: <https://doi.org/10.1177/089976499773746410>.

3. Gagauz, O. (2021), Buciuceanu-Vrabie, M., Pahomii, I. et al. *Populația Republicii Moldova la 30 de ani de independență: provocări principale și politici necesare*. Institutul Național de Cercetări Economice, Centrul de Cercetări Demografice. Chișinău, 168 p. Disponibil: https://ince.md/uploads/files/1643955803_pop_30_de-ani_pt-diseminare-web.pdf
4. Legea cu privire la organizațiile necomerciale: nr. 86 din 11 iunie 2020. Capitolul II, art. 6 (2). În *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*. 2020, nr. 193, art. 370. Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=122391&lang=ro
5. Legea serviciilor publice de gospodărie comunală: nr. 1402 din 24 octombrie 2002. Capitolul III, secțiunea A, art. 18 (1). În *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*. 2003, nr. 14-17, art. 49. Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=29763&lang=ro
6. Simion, L. (2022), *Excluziunea socială a persoanelor vârstnice*. Consiliul Național al Organizațiilor de Pensionari și al Persoanelor Vârstnice. Martie, România. Disponibil: https://cnpv.ro/wp-content/uploads/2022/05/Excluziunea_sociala_a_persoanelor_varstnice.pdf